

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt: 6. No. 19. 1942

HEKİM HACI PAŞAYI TALEBESİNDEN SİNAN PAŞANIN METHETMESİ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İstanbul kütüphanelerinde çok değerli Türk Müelliflerinin el yazisiyle ve istinsah edilmiş müteaddid eserleri mevcuttur. Bu eserlerde bazan müellifleri hakkında mühim ve tercemei hal kitaplarına geçmemiş malûmata müsadif oluyoruz. Bunlar ancak bu eserlerin yalnız mazruflarile değil zarflerile yani muhteviyatından haric notlar tetkik olundukça meydana çıkıyor.

Anadolumuzun İbni Sina'sı denmeğe seza olan, Mısırdaki tıp ve ilim tahsilinden sonra Aydın oğlu Mehmed beyin daveti üzerine Birgi'ye gelen Konyalı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) nin İstanbul kütüphanelerinde tamamen telif mahiyetinde Arabca bir çok eserleri vardır, ve bunların el yazisiyle nüshaları az değildir. Nitekim Topkapı sarayında Ahmed III kütüphanesinde 2070 Numarada Kitabüşşifa (شفاء الالام ودواء الالام) eseri Hacı paşamızın el yazisiyle olan nüshadır. İşte bu nüsha vefat tarihi olan 820 (1417) senesinden Saraya intikal edinceye kadar bir çok ellerde dolaşmıştır. Muhakkak ki hayatından beri gelen en eski nüshalardandır. İşte bu nüshanın başındaki boş sahifede talebesinden olduğu yazılan Sinan paşanın Hacı paşaya 3 beyitli bir methiyesi vardır. (şekil-1) Bunun başı veya sonu varını bilmiyoruz. Bu güne kadar başka bir sureti elimize geçmedi.

Tercemesini üsdadımız Profesör Şerefeddin Yaltkayadan reca ettik, bize bu suretle mealen terceme ettiler :

— Şifa kitabı ariflerin göğsünün şifasıdır (1):

Ondan fazilet erbabının mahrum kalması bir bedbahtlıktır.

[1] Mısra'daki (لصدور) kelimesi (لصدر) olursa vezin dürüst olur.
(Mütercim notu)

esine gayret ettiğimiz telifatının tıb tarihimiz noktasından gösterdiği ehemmiyet hasebile ileride aynen basılmaları lâzımdır.

Haydarpaşa hastanesi hakkındaki tarihçesi orada bir müddet çalışması hasebile iyi bir tetkik mahsulüdür. Biz onu bu yazıya imzavile ilâve edeceğiz. Buraya derecedilmemiş kısımları da asıl müsveddesinden okunarak tamamlanmalıdır. Bir cild içinde bulunan müsveddeleri arasında Sarasker Mehmed Rıza paşaya verdiği Haydarpaşa hastanesindeki tatbikat mektebi teşkilâtı ve programı için de bir lâyihası vardır. Bu yazılar yazılmış ve yerlerine verilmiştir. Bu cild içinde yalnız müsveddeleri vardır.

Bütün bu okuduklarımız ve yazdıklarımız Şakir İbrahim beyin velud bir muharrir, çalışkan ve malûmatlı bir hekim olduğunu ve ilmi çalışdığını göstermektedir.

XIV ÜNCÜ ASIRDA SARUHANLILARIN TURK TABABETİNE HİZMETLERİ VE YAKUB HAN NAMINA TERCEME EDİLEN BAHNAME

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Saruhanlıların buldukları yerlerde dinî binalara ehemmiyet verdikleri halen mevcut yadigârlarından öğreniyoruz. Sıhî ve İctimaî Muavenet binalarına da ehemmiyet verdiklerini kabul etmek zarureti vardır. Saruhan oğullarından Saruhan ve oğlu İlyas bey ile Saruhanın kardeşi Ali beyin ve bilhassa İshak Çelebi ve oğlu Hızır Şahın pek çok ilmi ve içtimai müesseselere aid vakıfları olduğunu söylemek lâzımdır (1).

XIV üncü asır sonlarında memleketine ilmi ve içtimai müesseseler yaptıran Saruhan oğullarından İshak beyin oğlu Hızır Şah bey de babası gibi zaviye ve cami, vücude getirmiştir (2). Niha-

(1) İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Anadolu beylikleri 1937 s. 34.

(2) Aynı eser S. 88

yet Manisada Şer'îye sicilleri arasında bir berat buluyoruz ki İshak çelebi babası İlyas bey namına Kõrhane zaviyesini Manisada bina ve vakfediyor (3).

1069 (1658) tarihinde bir müderris bu zaviyeye mütevellî tayin edilmiştir. Bu suretle bu içtimaî Muavenet müessesesi addettiğimiz bu Kõrhane 12 inci asra kadar 4 asır faaliyete devam etmiştir (4). Burasının kõrleri barındırmak için yapıldığına zahib oluyoruz. Saruhanlıların imaret sistemleri her halde diğerk anadolu beyliklerinde görüldüğü kadar kuvvetli olmalıdır.

Saruhanlıların tıbbî hizmetleri yalnız bu gibi içtimaî muavenet müesseselerine münhasır değildir. Bazı eserleri Türkçeye terceme ettirmişlerdir. 763 (1361) tarihli Manisa vakfiyesinde İshak Çelebinin âlim bir zat olduğunu öğreniyoruz. Demircide 810 (1407) de beyliği esnasında cami yaptıran Yakub İbni Devlet İbni Saruhan namına Selâhaddin adında bir zat Bahnameyi türkçeye çevirmiştir. Bu Selâhaddin âlim bir zattır. Aslı Nasirüddin Tusinin olan bu farsca eseri belki ilk defa türkçeye çevrilmiş bulunmaktadır. İsmi (Kitabı Bahnamei Şahi) dir. Demek Saruhanlılar da Osmanlıların bidayeti teessüsünde Aydın oğulları gibi Türkçeye eserlerin çevrilmesine bigâne kalmamışlardır. Keza müellifi meçhul ve üzerinde (Hızır bin İshak bin İlyas bin Saruhan) tuğrası olan kitabüşşatranc ya bu hükümdar namına telif edilmiş veyahud anın kütüphanesi için yazılmıştır. Esad efendi kütüphanesi N. 2866 (2)

Sultan Yakub bin Devlethan namına türkçeye çevrilen bahname eserinin tıb tarihi enstitüsünde bir nüshası vardır. Gayet açık türkçe olarak yazılan bu eser 18 sahifedir. Biz yalnız ilk üç sahifesinin fotoğrafını aldık, (Şekil 1, 2, 3). 18 babda münebbih ve mukavvii bah (Afrodizyak) gıdalar ve ilâçlardan, ve bazı tedbirlerden vesair sıhî ve tıbbî hususatdan uzun uzadıya bahsedilir.

Bu türkçe mukaddimeye göre Ebul'berekât Hoca Nasirüddin Tusi bu eseri Me'mun halife için hazırlar, ve bahnamei padişahi diye ad koyar. Selâhaddin de: *يادشاه اعظم و شهریار معظم مالک رقاب الامم و نورالایادی و النعم و اضع مراسم العبد في العالم هادم قواعد انجور بالسيف والقلم قاهر الفجرة و الملحدین قاتل الزمان دقه و المشركين معين الضغناء و المساكين سلطان بن سلطان يعقوب بن دولتخوان*

(3) Çağatay Uluçay. Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar. Manisa Halkevi neşriyatından No. 6. 1940

(4) Dr. A. Süheyl Ünver. Manisada Saruhanlıların kõrhane binası hakkında. Türk tıb tarihi arkivi koleksiyonu. 1941.

namına ve bu Yakub Çelebiyi büyük bir hükümdar gibi metheden satırlarla terceme etmiştir. Bizdeki nüsha bilâhare istinsah edilmiştir. İmlâya ve doğru türkçe yazmağa vakıf olmıyan bir hattat tarafından yazıldığı cihetle çok hatalıdır. Bazan bu imlâ hataları manâyı bozacak ve aslını buldurmayacak kadar ağırdır.

Bu eser hakkında fazla malûmat vermiyeceğiz. Bu kabil daha önce Farisice ve sonra türkçe ve keza diğer şark dillerinde yazılmış eserler çokdur. Orta şark ikliminde yaşayan insanların, tenasülî zaaflarını giderecek veya iştiyaklarını arttıracak tedbirler düşünmelerini yaşadıkları iklim hasebile mazur görmelidir.

İşte böyle bir eseri Selçuklardan sonra Anadolu da istiklâllerini ilân eden ve idare ettikleri vilâyetleri genişleten beyler zamanında Saruhanlılar da böyle bir eseri Türçeye terceme ettirmiş bulunmaktadırlar.

Bu beyliklerin bu gibi içtimâî ve ilmî faaliyetlerini tam bildirecek monografilere ihtiyacımız pek fazladır. O zaman bu kısa tetkikler genişletilebilir.

SÜLEYMANİYE DARÜŞŞİFASINDA FENNİ TEŞRİHİ TAHSİL EDEN CERRAHLARDAN BİRİ HAKKINDA

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Bizde eskiden cerrahların tıp mekteblerimizde esaslı bir tahsil ile yetişenleri olduğu gibi hususî olarak cerrahların yanında tecrübe görerek yetişenler de vardır. Bunlar arasında esaslı bir tahsil ile yetişenler makbul tutulmuşdur. Nitekim Başvekâlet arşivinde tıp dosyasında 759 numarada kayıtlı bir vesika (Şekil 1.) bize bu farkı göstermektedir.

Vesikanın mütaleasından öğreniyoruz ki hassa cerrahlarından Hacı Ebubekir halife'nin arzuhali mucibince ve ser cerrahini hassarın liyakatini tasdiki üzerine orduyu Humayun cerrah başlığına münasib görülüyor. Fenninde maharet ve hazakati diğer cerrahlarca da kabul edilmektedir. Bundan maada bilhassa liyakati medrese-i tıbbiye-i Süleyman hânide ilmi teşrih derslerini takib etmesine de ehemmiyet verilerek tasdik olunuyor.

1182 (1768) senesinde Süleymaniye tıbbiyesinde Teşrih dersle-